

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 21 (34)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i21.p15>

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК ІНСТИТУТ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

***Родзінський Назарій Ігорович,**
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

***Савченко Дмитро Сергійович,**
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник:
Хаустова Марина Геннадіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії і філософії права,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена висвітленню проблематиці формування та впливу громадської думки як інституту безпосередньої демократії у суспільстві. Основна увага при цьому спрямована на теоретичні аспекти розуміння громадської думки як правового та соціального феномену, оскільки саме за рахунок наявності чи відсутності вищевказаного інституту громадянського суспільства можна говорити про стан та рівень демократизації суспільства з огляду на активне впровадження процесів, які забезпечують доступ та участь громадян у житті держави.

Саме поняття «громадська думка» хоча і має узагальнене трактування та тлумачення в сучасному вигляді, проте протягом усього шляху свого формування зазнавало чимало трансформацій та модифікацій.

Наявність різних концепцій до розуміння феномену «громадської думки» в першу чергу пояснюється різноплановістю поглядів на вплив акторів на виникнення громадської думки. Науковці в доктрині соціології та права розглядають громадську думку як явище масової свідомості, що має стихійний характер, соціальний інститут, на який покладено бути в якості соціального регулятора, який вносить свій ефективний вклад у вирішення питання, що стосуються діяльності держави. На сьогодні сформувалось три основні підходи до розуміння громадської думки як соціального та правового явища – моралізувально-нормативний, який ґрунтувався на суспільній гласності та відкритості, підхід, який базувався не на суб'єктному складі, а на тематичному, заперечуючи при цьому вплив масовості на процес формування громадської думки та підхід, в основу якого покладена демоскопія – дослідження, ключовим аспектом якого є здійснення аналізу громадської думки на основі кількісних даних.

Класичним підходом до розуміння громадської думки з точки зору її природи є концепція В. Ліпмана, в основу якої покладено вплив середовища існування індивіда на процес формування громадської думки. Окрім цього, в даній теорії акцентовано увагу на тому, що людина чітко обмежена в інформаційному просторі здатністю до сприйняття інформації, а тому не може досягнути її повністю. Проте даний фактор виступає в ролі позитивного чинника формування громадської думки, оскільки це дає змогу досягнути знання більш поглиблено певній галузі, створюючи краще організовану громадську думку, яка при цьому не обмежує думку кожного індивіда.

Як і на будь-який інститут безпосередньої демократії на громадську думку покладені певні функції, які в узагальненому вигляді представлені експресивною, консультативною, директивною функціями. За рахунок здійснення громадською думкою вищевказаних функцій відбувається взаємодія громадськості із органами державою влади, що розраховано на утворення своєрідного симбіозу, метою якого є створення позитивних умов для життя громадян, підвищення рівня демократизації в суспільстві, покращення якості та ефективності здійснення владою покладених на них функцій в рамках законодавства.

Ключові слова: громадська думка, соціальний інститут, безпосередня демократія.

Rodzinskyi N.I., Savchenko D.S. Public opinion as institute of direct democracy. The article is devoted to the problematic form and pressure of the public opinion. Basic attention is the theoretical aspects of understanding of public opinion as the legal and social phenomenon, as exactly due to a presence or absence of foregoing institute of civil society it is possible to talk about the state and level of democratization of society, taking into account active introduction of processes that provide access and participation of citizens in life of the state.

A self concept «public opinion» though has the generalized interpretation and interpretation in a modern kind, however during all way of forming tested quite a bit transformations and modifications.

The presence of different conceptions to understanding of the phenomenon of public opinion is first of all explained variety of looks to influence of actors on the origin of public opinion. Scientists in the doctrine of sociology and legal sciences examine public opinion as phenomenon of mass consciousness that has elemental character, a social institute, a social regulator, that brings in the effective contribution to the decisions of question, that touch activity of the state. For today three basic going was formed near understanding of public opinion as social and legal phenomenon - morally-normative that was based on public publicity and openness, approach, that was based not on subject composition, but on thematic, denying here influence of mass character on the process of forming of public opinion and approach demoscropy is fixed in basis of that - research the key aspect of that is realization of analysis of public opinion on the basis of quantitative data.

The classic going near understanding of public opinion from the point of view of her nature is conception of V. Lipman, in basis of that influence of environment of existence of individual is fixed on the process of forming of public opinion. In this theory attention is accented on that a human is clearly limited to in informative space the capacity for perception of information, and that is why can not grasp her fully, however this factor plays role of positive factor of forming of public opinion, as it gives an opportunity more deep knowledge in certain industry, creating more organized public opinion that does not limit opinion of every individual here.

As well as on any institute of direct democracy on public opinion certain functions - expressive, consultative, directive functions. Due to realization of foregoing functions public opinion there is co-operating of public with organs by the state of power, that it is counted on formation of original symbiosis, the aim of that is creation of positive terms for life of citizens, increase of level of democratization in society, to improve quality and efficiency of realization of the functions fixed on them power within the framework of legislation.

Keywords: public opinion, social institute, direct democracy.

Постановка проблеми. Активні еволюційні та трансформаційні процеси ставлять в пряму залежність участь громадян в житті держави від рівня демократизації суспільства. На сьогоднішній день інститути безпосередньої демократії виступають однією із найважливішим ланок в ієрархічній структурі політичних відносин, оскільки саме існування вище вказаних інститутів створює умови для рівного та вільного доступу кожного громадянина до участі у вирішенні питань, які пов'язані із розвитком держави в цілому. Саме тому питання взаємодії влади та громадських інститутів, які, власне, і формують основні компоненти громадської думки, є важливим в громадянському суспільстві, особливо, коли воно перебуває у фазі становлення, і висвітлення даного питання набуває все більшої актуалізації з огляду на реалії сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблема становлення громадської думки в сучасному суспільстві не одноразово ставала предметом дослідження в доктрині правових наук, проте теоретичну цінність даного питання важко переоцінити. Питанню розвитку та становлення громадської думки як правового та соціального феномену присвячені праці П. Бурд'є, У. Липпмана, Е. Ноель-Нойман, Г. Тарда, О. Вишняка, В. Оссовський, В. Кушерець, Л. Леонт'єва, У. Стефанчука, Л. Балущкої, В. Ярошенка, Л. Руженка та ін.

Цілі і завдання. Метою даною статті є висвітлення теоретичних аспектів та концепцій розуміння правової природи феномену громадської думки, огляд основних функцій громадської думки в контексті здійснення суб'єктами влади своїх повноважень, аналіз ключових каналів формування громадської думки в сучасному демократичному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. На кожному етапі розвитку суспільства громадська думка займала окрему нішу в системі прийняття рішень, які мають значення для громадського життя. Саме це вплинуло на розвиток різних концепцій та підходів до розуміння природи громадської думки як правового та соціального феномену. Іспанський філософ Х. Ортеги-і-Гасета, порівнював закон громадської думки із законом всесвітнього тяжіння у царині політичної історії, зростання впливу якої прямо пов'язане із демократизацією життя, підвищенням культурного та освітнього рівня населення, процесами глобалізації тощо [1].

Вперше термін «громадська думка» був застосований у другій половині XII ст. Джоном Солсбері для характеристики моральної підтримки населенням країни дій парламенту. Згодом на основі думки Солсбері було розроблено три

загально визнані підходи до розуміння інституту громадської думки в контексті політичної діяльності держави. Перша концепція – морально-нормативна – була введена німецьким філософом Ю. Габермасом у XVIII столітті. Погляди Габермаса ґрунтуються на понятті «суспільна гласність», «відкритість», за допомогою яких пропонується подолати ізольованість абсолютної монархії, зробити її ідеологію зрозумілою масам. Дослідник наголошує на тому, що його концепція розрахована на збереження панівного приватновласницького господарського механізму [2].

Друга концепція громадської думки була введена німецьким соціологом Н. Луманом. Центральне місце в працях Н. Лумана займають не окремі індивіди як є суб'єктами виникнення та поширення громадської думки, а теми, які підіймаються під час обговорення, причому вчений акцентував увагу на тому, що громадська доступність і гласність передбачають одразу кілька тем, які можуть бути в центрі уваги процесу комунікації, однак заперечував можливість одночасної комунікації кількох тем. Дана концепція має низку переваг з точки зору ліберальності та демократизму, оскільки з огляду на підхід Н. Лумана до розуміння природи громадської думки впливає, що прив'язка до тематичного наповнення, а не суб'єктного дає змогу поставити індивідів в рівні умови, тим самим акцентуючи увагу на високому рівні демократизації суспільства. Дослідник демократично пов'язує розходження в громадській думці з розходженням між темами. Погляди можуть бути протилежними, проте громадська думка впорядковує їх, але не оцінює, що і є виявом ліберальності [1].

Сформульована доктором філософії Е. Ноель-Нойман оригінальна концепція громадської думки базується статистично-психологічний напрям у дослідженні громадської думки, в основі якого лежить демоскопія – вивчення громадської думки шляхом аналізу та зіставлення наявних кількісних даних, між якими існує різниця. Так, наприклад, стверджується різниця між громадською і буденною, здоровою та нездоровою думкою. Зважаючи на оперування кількісними величинами, у демоскопії не розрізняються думка маси та публіки, інших спільнот. Критики демоскопії досить часто акцентували увагу на тому, що основним недоліком даного підходу є аналіз громадської думки (лише спираючись на кількісні показники), при цьому уникаючи якісні, що в свою чергу призводить до неможливості прогнозування розвитку або формування громадської думки [3].

На сьогоднішній день класичною теорією феномену громадської думки в царині правових та соціальних наук є концепція В. Ліпмана, ключовою конструкцією якої вважається ілюзорне середовище, яке оточує індивіда. У розумінні В. Ліпмана це середовище, нівелює здатність сприймати світ, у тому вигляді, в якому він існує насправді. Складовими ілюзорного середовища є стереотипи, міфи та спрощені моделі. Існування подібного середовища пояснюється тим, що людина в силу своїх можливостей не здатна досягнути широкий спектр інформації, яка є у світі. Людина спроможна залишатись компетентною у виключно обмеженій кількості галузей знань. Підсумовуючи концепцію В. Ліпмана, варто відмітити, що інформаційна обмеженість індивіда є привілеєм для суспільства в цілому, оскільки компетентність людини в певному питанні робить думку більш значущою для суспільства, при цьому не пригнічуючи думку іншого [4].

В сучасному розумінні громадська думка – це сукупність уявлень, оцінок і суджень, що їх поділяє більшість чи принаймні значна частина населення стосовно проблем, подій чи фактів дійсності в конкретній соціальній ситуації. Громадська думка – це особливий стан масової свідомості, спільне розуміння громадянами значущих для них явищ, подій і процесів [5]. Даний інститут демократичного суспільства виконує ряд функцій, які впливають на характер взаємодії влади та суспільства, зокрема, експресивну, консультативну, директивну.

Сутність експресивної функції полягає у контролі з боку громадськості за діяльністю влади. В даному випадку громадська думка виражає відповідну позицію по відношенню до політичних фактів і подій, діяльності різних соціальних інститутів. Консультативна функція передбачає формулювання певного спектру вимог та порад щодо покращення ефективності та якості здійснення своєї діяльності органами управління та державної влади, удосконалення механізмів вирішення тих або інших соціально-політичних проблем за рахунок впливу громадської думки на даний процес. Директивна функція громадської думки виявляється у винесенні рішень громадськістю з приводу тих чи інших проблем політики, які носять імперативний характер.

Слід зазначити, що рівень реалізації та потенціал здійснення впливу громадської думки як регулятора суспільно-владних відносин залежить від ступеня її інституціалізації в контексті конкретного державного устрою. В умовах перехідного етапу демократизації українського суспільства дане питання є досить проблематичним. Власне сам процес

інституціалізації полягає в розробці стійкої організаційної структури в рамках державно-політичного життя, яке побудовано на основі норм, правил поведінки та визначених критеріїв участі у функціонуванні держави задля підвищення ефективності управління та здійснення якісних перетворень у сфері демократії. Вплив на процес впровадження громадської думки як інституту демократичного суспільства справляють канали вираження громадської думки.

У першу чергу - це пряма демократія, яка здійснюється через участь громадян у виборах та референдумах. Так, відповідно до ч. 2 ст. 71 Конституції України виборцям гарантується вільне волевиявлення [6]. Саме вибори та виборчий процес є яскравим прикладом відображення рівня взаємодії громадян та влади, демократизації суспільства та ступеня інституціалізації громадських інституцій. Наступним каналом формування громадської думки є засоби масової інформації. Так, відповідно до ч. 2 ст. 15 Конституції України цензура заборонена. Різноманітність та різноаспектність інформаційного простору в сучасних умовах активних глобалізаційних процесів можна розглядати як лакмусовий папір для визначення рівня впровадження демократичних механізмів у суспільстві. Так, О. Гриценко зазначає, що інформаційний простір є середовищем, у якому реалізується державна політика, приймаються державні рішення, діє механізм управління суспільством, формується та функціонує громадська думка. Саме інформаційний простір забезпечує умови для участі громадян у прийнятті важливих для суспільства рішень, визначається рівень доступності правової інформації для окремих категорій осіб. І від того, наскільки він розвинений, значною мірою залежить і відкритість суспільного устрою [7].

Ще одним із найбільш значущих шляхів розвитку та впровадження громадської думки є соціальне опитування. Останнім часом в Україні поживалася діяльність різноманітних соціологічних центрів та служб, які особливо розвивають свою активність у передвиборчі періоди і дещо втихомирюються у період між виборами. Щоправда, основні теми різноманітних дослідницьких центрів з опитування та вивчення громадської думки не завжди і не в основному пов'язані саме з виборами та прогнозуваннями їх результатів [5].

Висновки. Варто підсумувати, що громадська думка, в першу чергу – дієвий інструмент впливу громадськості на прийняття рішень органами державної влади задля покращення рівня якості життя населення та підвищення ефективності

здійснення своїх повноважень суб'єктами владних повноважень. Громадська думка формується під впливом комплексу чинників, які зумовлюють ступінь демократизації суспільства загалом. З огляду на перехідний етап розвитку нашої держави

можна говорити про те, що на сьогоднішній день інститут громадської думки перебуває на стадії активного розвитку та впровадження, що відзначається як позитивний показник рівня демократизації суспільства.

Література:

1. Багмет М.О., Ляпіна Л.А. Громадська думка як соціальний феномен: аналіз теоретико-методологічних підходів: Наукові праці. Соціологія. Науково-методичний журнал. Том 103. Випуск 90, 2008. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npchdusoc_2008_103_90_12
2. Габермас Юрген. Структурні перетворення у сфері відкритості. Дослідження категорії громадянське суспільство: лекції і інтерв'ю. Львів, 2000. 352 с.
3. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. Н.С. Мансурова. Москва, 1996. 352 с.
4. Ярошенко В. Роль і місце громадської думки у процесі становлення інституту демократичної громадянськості в Україні: Наукові праці. Політологія. Науково-методичний журнал. Том 212. Випуск 200. URL: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/76387>
5. Балущька Л. Громадська думка як складова процесу інституціалізації демократії в сучасній Україні: Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Випуск 2. С. 199–205.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.05.2020).
7. Гриценко О. М. Українські ЗМІ в контексті глобальних процесів на початку XXI століття: Україна на шляху до Європи. Київ, 2006. С. 265—379.